

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

عطار
نسخ ۱۵
۴۸
رنگ مخمور

دانشگاه قم
دانشکده الهیات
پایان نامه دوره کارشناسی ارشد علوم قرآن و حدیث

عنوان:

بررسی مبانی تربیت دینی کودک از منظر قرآن و روایات

استاد راهنما:

دکتر غلامحسین اعرابی

استاد مشاور:

دکتر سیدرضا مؤدب

نگارنده:

حجت الله صادقی محسن آباد

۱۳۸۸/۷/۶

تابستان ۱۳۸۸

سازمان اطلاعات و مدارک علمی ایران
تهیه مدارک

۱۱۱۸۸۵

برش

تاریخ:

شماره:

پیوست:

صورت جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

با تاییدات خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولی عصر (عجل... تعالی فرجه الشریف) جلسه دفاعیه پایان نامه

آقای: صادقی محسن آبادی حجت اله

رشته: علوم قرآن و حدیث به شماره دانشجویی: ۸۶۲۳۲۰۱۰۱۰

تحت عنوان: بررسی مبانی تربیت دینی کودک از نگاه قرآن و روایات

با حضور هیات داوران در محل دانشگاه قم در تاریخ ۸۸/۰۵/۲۹ تشکیل گردید.

در این جلسه پایان نامه مذکور با موفقیت مورد دفاع قرار گرفت و نامبرده نمره با عدد ۱۷,۸۵

نمره به حروف هجده و صت دو بیع را با درجه بسیار خوب دریافت نمود.

نام حائز نوبادگی و نام	سمت	رتبه علمی	امضاء
اعرابی غلامحسین	استاد راهنما	استادیار	
مودب سید رضا	استاد مشاور	استاد	
فقیهی علی نقی	استاد ناظر	استادیار	
نجفی محمد جواد	استاد ناظر	استادیار	
اعرابی غلامحسین	نماینده کمیته تحصیلات تکمیلی	استادیار	

مدیر امور آموزش و تحصیلات تکمیلی
نام و امضاء

معاون آموزشی و پژوهشی دانشکده

نام و امضاء

شماره:

قم، جاده قدیم اصفهان،

دانشگاه قم

کد پستی: ۳۷۱۶۱۴۶۶۱۱

تلفن: ۲۸۵۳۳۱۱

دورنویس:

پاویت آموزشی ۲۸۵۵۶۸۴

پاویت اداری ۲۸۵۵۶۸۶

پاویت دانشجویی ۲۸۵۵۶۸۸

۱۱۱۸۸۵

تقدیم به:

دوستداران تربیت پرهیزی و دوری‌گزینان از تربیت تجویزی و به آنان که سراب تربیت را از مسیر باز شناخته‌اند.

و

والا ترین مربی و معلم عالم بشریت حضرت ختمی مرتبت محمد مصطفی (ص) که با مدد وحی الهی و کتاب آسمانی، بشریت را به صراط مستقیم و رهنمودهای درخشان فرهنگ و تمدن آشنا ساخته است و همچنین بر امامان و پیشوایان راه‌حق که همواره اهتمام و عنایات خود را بر تعلیم و تربیت جامعه بشری مصروف داشته‌اند.

و

پدر بزرگوار و مادر مهربانم و همسر فداکارم که شیوه دین‌داری و درس زندگی را به من آموختند و در طول مدت تحصیل مشوق من بوده و با بردباری کامل و گذاشتن حقوق خود امکان پیمودن این راه را برایم فراهم آوردند تقدیم به برادران و خواهر عزیزم که در یکایک لحظات زندگی‌شان اینثار و تلاش خستگی‌ناپذیر را به من آموختند.

تقدیر و تشکر:

«من لم يشكر المخلوق لم يشكر الخالق»

با تشکر و سپاس بر درگاه خدای تبارک و تعالی وظیفه خود می‌دانم که مراتب قدردانی و سپاس خود را از ارشادات و راهنماییهای استاد گرانقدر جناب آقای دکتر غلامحسین اعرابی که راهنما و هادی بنده در امر نگارش این مجموعه بودند و همچنین جناب آقای دکتر سیدرضا مؤدب که امر مشاوره را در این مجموعه برعهده داشتند ابراز دارم و همچنین از راهنمایی و ارشادات امام جمعه شهرستان فهرج حجة الاسلام و المسلمین جواد اویش طاهری و سایر دوستان که در این امر مهم مرا یاری رساندند.

چکیده

در رابطه با تربیت کتب مقالات زیادی به رشته تحریر در آمده اما آن چه در این مجموعه به آن پرداخته شد بررسی تربیت دین کودک آن هم به طریق دینی از منظر قرآن و روایات است در این مجموعه سعی شده راهکارها و روشهای مناسب برای تربیت دینی کودک در اختیار جامعه و خانواده قرار داده شود از آن جا که بهترین هادی و راهنما برای خانواده‌ها برنامه‌های تربیتی قرآن و روایات است بیشتر به تربیت از این دیدگاه پرداخته شده است به طور کلی این مجموعه به سه بخش تقسیم شده در بخش اول به بررسی مفاهیم کلی در رابطه با تربیت از جمله تعریف تربیت، ریشه تربیت و همچنین ضرورت تربیت دینی و... پرداخته شده است در فصل دوم سعی شد روشهایی را که در تربیت کودک مؤثر است به صورت مرحله‌ای توضیح دهد از جمله روش فطری، روش الگویی، روش تنبیه و... و روش مناسب را برای تربیت فرزند که همان روش تربیت دینی دین است برگزیند در فصل سوم، بررسی عوامل مؤثر بر تربیت از محیط خانه گرفته تا آخرین محیط که محیط اجتماعی است پرداخته شده و نقش والدین، معلم و جامعه را در تربیت کودک مورد بررسی قرار داده است علت اینکه این موضوع را برای تحقیق انتخاب شد این بود که دیدم بعضی از خانواده‌ها اهمیتی به تربیت دینی فرزندانشان نمی‌دهند و وقتی علت را جويا شدم اینگونه پاسخ می‌دادند که چگونه به تربیت این فرزندمان بپردازیم و علت دیگر این بود که برای ساخت جامعه دینی سالم باید از خشت اول جامعه که همان تربیت دینی کودک است شروع کرد و با رفتن به کتابخانه‌های مختلف و مراجعه به کتبی در این زمینه نوشته شده به جمع مطالب در این زمینه پرداختیم..

کلیدواژه‌ها: دین، تربیت، روش، تربیت دینی، محیط.

فصل اول:

کلیات

۴	۱. بیان مسأله تحقیق
۴	۲. سؤالات تحقیق
۵	۳. فرضیات تحقیق
۵	۴. پیشینه‌ی تحقیق
۵	۵. روش تحقیق
۶	۱-۱. معنای لغوی تربیت
۷	۲-۱. کلمات همگون با تربیت
۹	۳-۱. تناسب تربیت با ریشه «رب»
۱۰	۱-۳-۱. شناخت
۱۰	۲-۳-۱. انتخاب
۱۱	۳-۳-۱. عمل
۱۳	۴-۱. فرق «رب ب» و «رب و»
۱۳	۵-۱. تربیت از ریشه «رب و»
۱۴	۶-۱. لزوم ارائه تعریف برای تربیت
۱۵	۱-۶-۱. مفهوم اصطلاحی تربیت
۱۷	۲-۶-۱. چارچوب تعریف
۱۸	۳-۶-۱. تعریف نهایی تربیت
۱۹	۴-۶-۱. موضوع تربیت
۱۹	۵-۶-۱. معنای لغوی روش
۱۹	۶-۶-۱. مفهوم روش
۲۰	۷-۶-۱. نقش مبانی در اتخاذ روش‌ها
۲۱	۸-۶-۱. نقش مبانی انسان‌شناسی

۲۲	.....	۹-۶-۱. نقش مبانی جامعه شناختی
۲۳	.....	۷-۱. ضرورت تربیت دینی
۲۹	.....	۱-۷-۱. مفهوم دین
۳۰	.....	۲-۷-۱. حقیقت دین
۳۱	.....	۳-۷-۱. فلسفه تربیت

فصل دوم:

روشهای ناظر بر تربیت کودک

۳۵	.....	۱-۲. روش فطری
۳۵	.....	۱-۱-۲. اهمیت فطرت
۳۷	.....	۲-۱-۲. معنای لغوی
۳۸	.....	۳-۱-۲. بررسی مفاهیم مشابه
۳۸	.....	۴-۱-۲. مفهوم طبیعت
۳۸	.....	۵-۱-۲. مفهوم غریزه
۳۹	.....	۶-۱-۲. مفهوم فطرت
۴۱	.....	۷-۱-۲. اقسام فطرت
۴۴	.....	۸-۱-۲. غایت تربیت
۴۴	.....	۹-۱-۲. مجاهدت راه احیای درون
۴۵	.....	۱۰-۱-۲. عبادت آهنگ درونی
۴۸	.....	۱۱-۱-۲. آسیب شناسی
۴۹	.....	۲-۲. روش محبت
۴۹	.....	۱-۲-۲. اهمیت روش محبت
۵۰	.....	۲-۲-۲. واژه‌های مترادف
۵۰	.....	۳-۲-۲. مبنا و فلسفه محبت
۵۱	.....	۴-۲-۲. جایگاه محبت
۵۲	.....	۵-۲-۲. نقش تربیتی محبت

۵۳	..... ۶-۲-۲. آثار تربیتی محبت
۵۳	..... ۱-۶-۲-۲. آماده سازی و گیرا کردن
۵۴	..... ۲-۶-۲-۲. اعتدال روانی
۵۵	..... ۳-۶-۲-۲. اطاعت دلپذیر خداوند
۵۶	..... ۴-۶-۲-۲. تأثیر پذیری و همسانی با محبوب
۵۷	..... ۷-۲-۲. آسیب شناسی محبت
۵۷	..... ۸-۲-۲. محبت به اندازه
۶۰	..... ۳-۲. روش اسمی و نامگذاری
۶۱	..... ۱-۳-۲. معنای لغوی اسم
۶۱	..... ۲-۳-۲. مفهوم روش اسمی یا نامگذاری
۶۱	..... ۳-۳-۲. آثار تربیتی نام
۶۱	..... ۱-۳-۳-۲. تمجید و احترام دیگران
۶۲	..... ۲-۳-۳-۲. شرمساری و افسردگی کودک
۶۲	..... ۳-۳-۳-۲. محرومیت
۶۳	..... ۴-۳-۲. اثر روانی اسم و لقب
۶۳	..... ۵-۳-۲. موضع اسلام نسبت به اسامی موهن
۶۴	..... ۶-۳-۲. زنده نگه داشتن نام بزرگان دین و دانش
۶۴	..... ۷-۳-۲. اسامی مردان الهی
۶۵	..... ۴-۲. روش قصه گویی
۶۵	..... ۱-۴-۲. اهمیت قصه
۶۶	..... ۲-۴-۲. آثار تربیتی قصه گویی
۶۶	..... ۱-۲-۴-۲. زمینه سازی برای عبرت گیری
۶۷	..... ۲-۲-۴-۲. نگاه به تاریخ، وسیله هدایت
۶۸	..... ۳-۲-۴-۲. تقویت فکر و بستر سازی برای تفکر
۶۸	..... ۴-۲-۴-۲. تصویر سازی الگوهای غایب
۶۹	..... ۵-۲-۴-۲. آموزش و رشد گام به گام
۷۱	..... ۵-۲. آسیب شناسی
۷۱	..... ۱-۵-۲. روش تشویق

۷۲	..... ۲-۵-۲. معنای لغوی
۷۲	..... ۲-۵-۳. مفهوم این روش
۷۲	..... ۲-۵-۴. تفاوت تبشیر و تشویق
۷۲	..... ۲-۵-۵. علت اثر بخشی تشویق
۷۳	..... ۲-۵-۶. اهمیت روش تشویق
۷۴	..... ۲-۵-۷. نقش تشویق در تربیت
۷۶	..... ۲-۵-۸. آداب تشویق
۷۶	..... ۲-۵-۸-۱. تشویق به عمل و صفت نیک
۷۷	..... ۲-۵-۸-۲. تشویق به جا
۷۸	..... ۲-۵-۸-۳. تناسب تشویق
۷۹	..... ۲-۵-۹. انواع تشویق
۸۰	..... ۲-۵-۹-۱. تشویق زبانی
۸۱	..... ۲-۵-۹-۲. تشویق مالی
۸۳	..... ۲-۵-۱۰. محاسن تشویق
۸۳	..... ۲-۵-۱۱. آسیب شناسی
۸۴	..... ۲-۵-۱۱-۱. پرهیز از تکرار
۸۴	..... ۲-۵-۱۱-۲. تشویق وسیله نه هدف
۸۵	..... ۲-۵-۱۱-۳. روشن کردن علت تشویق
۸۵	..... ۲-۵-۱۱-۴. تشویق عمل نه فرد
۸۶	..... ۲-۵-۱۱-۵. تعادل در تشویق
۸۶	..... ۲-۵-۱۲. معایب تشویق بیجا و بیش از حد
۸۷	..... ۲-۶-۲. روش تنبیه
۸۷	..... ۲-۶-۱. معنای لغوی
۸۷	..... ۲-۶-۲. مفهوم اصلاحی
۸۸	..... ۲-۶-۳. اهمیت روش تنبیه
۸۹	..... ۲-۶-۴. نقش تنبیه در تربیت
۹۲	..... ۲-۶-۵. انواع تنبیه
۹۲	..... ۲-۶-۱-۵. تنبیه به روش پاداش به طرف مقابل

۹۳	..... ۲-۶-۶. تنبیه به روش تشویق
۹۳	..... ۲-۶-۷. هشدار رسمی بر خلافکار
۹۵	..... ۲-۶-۸. آداب تنبیه
۹۵	..... ۲-۶-۹. آسیب شناسی
۹۶	..... ۲-۶-۹-۱. مراعات کرامت انسانی
۹۷	..... ۲-۶-۹-۲. پرهیز از زیاده روی
۹۸	..... ۲-۶-۱۰. آثار منفی تنبیه بدنی
۹۸	..... ۲-۶-۱۱. آثار تنبیه غیر بدنی
۹۹	..... ۲-۶-۱۲. متناسب و تدریج بودن تنبیه
۱۰۰	..... ۲-۶-۱۳. آثار تربیتی عادت

فصل سوم:

عوامل مؤثر بر تربیت

۱۰۳	..... عوامل مؤثر بر تربیت
۱۰۳	..... ۱. محیط خانه
۱۰۴	..... ۱-۱. مسئولیت والدین در تربیت کودک
۱۰۷	..... ۱-۲. دعای خیر والدین در حق فرزندان
۱۰۸	..... ۱-۳. دعای طلب فرزند
۱۰۹	..... ۱-۴. انتخاب نام نیکو برای فرزند
۱۱۴	..... ۱-۵. شتاب در تربیت فرزند
۱۱۵	..... ۱-۶. روش تربیت فرزند
۱۱۶	..... ۱-۷. توجه فرزندان به معنویات و آخرت گرایی
۱۱۸	..... ۱-۸. پرورش راستگویی در فرزندان
۱۲۱	..... ۱-۸-۱. یقبل میسوره
۱۲۱	..... ۱-۸-۲. یتجاوزعن معسوره
۱۲۱	..... ۱-۸-۳. ولا یرهقه

- ۱-۸-۴. و لا یخرق به ۱۲۱
۲. توجه به دوران پیش از تولد کودک ۱۲۳
۳. سه مرحله رشد در متون اسلامی ۱۲۴
۴. فطرت خدایی کودکان ۱۲۶
- ۴-۱. آموزش بعد لفظی ایمان ۱۲۸
- ۴-۲. آموزش بعد وظایف عملی ایمان ۱۲۹
- ۴-۳. محیط آموزشی ۱۳۱
- ۴-۴. نقش معلم و ویژگیهای او در تعلیم و تربیت دینی ۱۳۲
- ۴-۵. عوامل جذب دانش آموز ۱۳۳
- ۴-۵-۱. مقبولیت ۱۳۳
- ۴-۵-۲. محبوبیت ۱۳۴
- ۴-۵-۳. موفقیت ۱۳۵
- ۴-۵-۳-۱. ضرورت کودک شناسی ۱۳۶
- ۴-۵-۳-۲. شیوه‌های برخورد با کودکان ۱۳۶
۵. معلم موفق از دیدگاه حضرت علی (ع) ۱۳۹
۶. تأثیر شخصیت اخلاقی معلم در کودک ۱۴۰
۷. شروطی را که معلم و مربی باید دارا باشند تا بتوانند به تربیت حقیقی انسانها بپردازند ۱۴۲
- ۷-۱. معلم و مربی آن چه را که تعلیم می‌دهد ۱۴۲
- ۷-۲. معلم و مربی باید اخلاص در کار داشته باشند ۱۴۳
- ۷-۳. ایمان معلم و مربی به کاری که انجام می‌دهد ۱۴۴
- ۷-۴. ادامه تکاپو و فعالیت مربی در تکمیل خویش ۱۴۵
۸. عشق و علاقه معلم به پیشرفت تکامل متعلم و تربیت پذیر ۱۴۶
۹. استمداد از خداوند ۱۴۶
۱۰. بررسی و همکاری مدرسه و خانه در تربیت فرزند ۱۴۷
۱۱. نقش وراثت و تربیت در شخصیت کودک ۱۴۷
۱۲. تربیت ارادی و تربیت غیرارادی ۱۴۸
۱۳. تأثیر محیط خانه در تربیت فرزند ۱۴۹
۱۴. نقش معلم در تربیت کودک ۱۵۱

- ۱۵۱ ..... محیط اجتماعی عمومی
- ۱۵۲ ..... ۱۶. ضرورت تربیت اجتماعی
- ۱۵۲ ..... ابن خلدون جامعه شناس اسلامی می گوید:
- ۱۵۳ ..... «توماس هابز» فیلسوف انگلیسی می گوید:
- ۱۵۷ ..... فهرست منابع و مآخذ

فصل اول:

کلیات

مقدمه

الحمد لله الذي لا يبلغ مدحته القائلون و لا يحصى نعماء العادون، ولا تودی حقه المجتهدون لا یدر که بعدالهمم و لا یناله غوض الفطن، الذي ليس لطفته حد محدود و لا نعت موجود و لا وقت معدود، و لا اجل ممدود، فطر الخلائق بقدرته و نشر الرياح برحمته و وتد بالصخور میدان ارضه^۱.

سپاس خداوندی را که سخنوران از ستودن او عاجزند و حسابگران از شمارش نعمتهای او ناتوان و تلاشگران از ادای حق او در مانده‌اند، خدایی که افکار ژرفاندیش ذات او را درک نمی‌کنند و دست غواضان دریای علوم به او نخواهد رسید پروردگاری که برای صفات او حد مرزی وجود ندارد و تعریف کاملی نمی‌توان یافت و برای خدا وقتی معین و سرآمدی مشخص نمی‌توان تعیین کرد مخلوقات را با قدرت خود آفرید و با رحمت خود بادها را به حرکت درآورد و به وسیله کوهها اضطراب و لرزش زمین را به آرامش تبدیل کرد.

قرآن کتابی است الهی که برای انسانها نازل گردیده و در طول قرونهای متمادی در برابر نسلها، انسانهایی را تربیت کرده است که هر یک همچون اخگری تابناک در پهنای آسمان بشریت درخشیده و به تاریخ انسانها معنا بخشیده و موجب حرکت‌های انقلابی ملت‌های مومن به آن گردیده است.

نفوذ عجیب آیات در دل و جان انسان‌هایی که به آن ایمان آورده‌اند تحولی عظیم و شگرف ایجاد کرده و همیشه منشاء تفکرات و خلاقیت‌های انسانها در طول تاریخ و در جامعه بوده

---

۱. محمد دشتی، نهج البلاغه (تهران: منشور وحی، ۱۳۸۷)، خطبه ۱، ص ۳۲.

است. اغلب متفکران و رهبران واقعی بشر از سرچشمه زلال این کتاب الهی سیراب گشته‌اند قرآن آنچنان کتابی نیست که انسانها را تنها اندرز دهد و مسائل زندگی را به صورت ذهنی و تئوری بیان کند بلکه در هر زمان که خواسته است ارزشی را برای انسانها بیان کند با ارائه‌ی نمونه‌های عینی در جامعه صداقت و صراحت و واقع گرایی که از ویژگیهای مهم نظام تربیت قرآنی است مطالب خود را به اثبات رسانیده و همواره فضیلت‌ها و نیکیها را همراه با نیکان معرفی کرده است.

در عصر کنونی که اسلام تجدید حیاتی دوباره یافته و مسلمانان به سوی قرآن روی می‌آورند و احساس نیاز می‌کنند که با آن آشنا شوند و تعالیم حیات‌بخش آن را بکار گیرند ضرورت شناخت فرهنگ اسلامی و آشنائی با مبانی تعلیم و تربیت از دیدگاه قرآن بیش از هر زمان دیگر برای افراد جامعه و دستگاههای تبلیغاتی و ارتباط جمعی و همچنین نظام آموزشی و ارشادی کشور اهمیت پیدا می‌کند زیرا که قرآن رسالتی جهانی داشته تنها با بکار بستن تعلیمات ویژه آن می‌توانند به فلاح و رستگاری ابدی دست یابند.

راه و روشی که قرآن ترسیم می‌کند برای انسانها براساس فطرت پاک مردم و کسانی که ایمان و یقین مخلصانه به این پیام الهی داشته‌اند روشن و قابل درک است قرآن بیانی است برای مردم و هدایتی برای خویش‌داران قرآن به صورتی موزون و زیبا قوا و استعدادهای بشر برای رشد کمال و دین و دنیا فکر و عمل کار و عبادت و بالاخره انسان و خدا ارتباطی منسجم و پیوندی ناگستنی ایجاد کند قرآن کریم انسان را به صورت واحدی غیر قابل تجزیه در نظر می‌گیرد و در عین حال به یک یک قوا و استعداد و نیازمندیهای وی توجهی خاص مبذول می‌نماید پیشوایان دینی ما نیز به جنبه‌های تربیتی زندگی انسانها بیشترین توجه و عنایت را مبذول داشته و با قول و فعل خود تشنگان معارف خود را از دریای بیکران علم و معرفت خود سیراب نموده‌اند که نمونه بارز آن نهج‌البلاغه امیرالمومنین علی(ع) می‌باشد که بعد از قرآن بهترین و بزرگترین دستورالعمل زندگی انسان و سرچشمه زلال و گواری معارف و تعالیم الهی است چنانچه حضرت امام خمینی(ره) در وصیت نامه الهی خود می‌فرمایند.

ما مفتخریم کتاب نهج‌البلاغه که بعد از قرآن بزرگترین دستورالعمل مادی و معنوی و بالاترین کتاب رهائی‌بخش بشر است و دستورات معنوی و حکومتی آن بالاترین راه نجات است از امام معصوم ماست.

۱. بیان مسأله تحقیق

تربیت دینی کودک از دیدگاه قرآن و روایات موضوع بحث است که به صورت کلی نمی‌توان تعریفی از آن ارائه داد و یا اگر ارائه دهیم تعریف کاملی نیست بلکه در تعریف این موضوع باید به تعریف تربیت پرداخت و موضوع آن را مشخص کرد بعد به موضوع آن از دید قرآن و روایات پرداخت، و موضوع تربیت هم نفس انسان می‌باشد یعنی انسان باید نفس خود را طوری تربیت کند تا بتواند به مدارج عالی کمال برسد بشر موجودی است که همه تواناییهای لازم برای برطرف کردن نیازهای خود را ندارد و احتیاج به مربی و کسی که او را در رسیدن به کمال راهنمایی و ارشاد کند و به تنهایی قادر به انجام حتی کارهای شخصی خود نیز نمی‌باشد.

انسان برای انسان شدن باید ساخته شود هیچ کس در بدو تولد بصورت کامل، و به حد کمال خلق نشده است بقول بزرگان فرزند خوب ساختنی است نه بدست آوردنی چون ما مسلمان هستیم و دین ما اسلام و این «دین کاملترین مکتب تربیتی است که دستورات و قواعد و روشهای تربیتی آن از چشمه‌سار همیشه جاری وحی الهی الهام گرفته و با رهنمودهای مداوم قرآن و امامان معصوم در تئوری و عمل لباس حقیقت پوشیده است لذا برای اینکه ما بتوانیم فرزند خوبی را تربیت کنیم باید اول یک مربی خوب و اصلاح شده با کمک روایات معصومین و الهام از قرآن کریم باشیم تا بعد بتوانیم این وظیفه خطیر را بعنوان یک پدر یا مادر به انجام برسانیم بنابراین با توجه به اینکه قرآن و نهج‌البلاغه بهترین و گویاترین تبیین کننده مباحث تربیتی اسلام سعی شده است از مباحث تربیتی آنها استفاده شود.

۲. سوالات تحقیق

سوالات اصلی

۱. عوامل مؤثر در تربیت کدامند؟
۲. باچه روشهایی می‌توان به تربیت دینی کودک پرداخت؟
۳. هدف از تربیت دینی چیست و چه ضرورتی دارد؟

سؤالات فرعی

۱. خانواده چه تأثیری در تربیت کودک دارد؟
۲. جامعه چه تأثیری بر رفتار کودک دارد؟
۳. مهم ترین روش برای تربیت کودک کدام است؟
۴. روایات چه کمکی به خانواده در تربیت کودک می کند؟
۵. نقش معلم در تربیت کودک چیست؟
۶. بهترین روش برای تربیت فرزند کدام است؟

۳. فرضیات تحقیق

۱. انسان با تربیت صحیح به بالاترین درجات میتواند برسد.
۲. تربیت ریشه‌ای (از دوران کودکی) بهترین نوع تربیت است.
۳. تربیت به صورت مرحله‌ای انجام می‌پذیرد و تا بالاترین مرحله پیش می‌رود.
۴. قرآن و روایات از مهم ترین منابع تربیت است

۴. پیشینه‌ی تحقیق

در رابطه با موضوع تربیت کتب و مقالات زیادی به نشر و تحریر در آمده است. اما آنچه در این مجموعه به آن پرداخته شد مبانی تربیت دینی کودک آن هم از منظر قرآن و روایات است که موضوع جدیدی است که در رابطه با این موضوع به شکل تخصصی که در این مجموعه به آن پرداخته شده کتاب یا مقاله‌ای نوشته نشده است هر چند مقالات و کتبی در مورد تربیت کودک در اسلام نوشته شده ولی بیشتر به صورت کلی به این موضوع پرداخته‌اند.

۵. روش تحقیق

روش تحقیق این پایان‌نامه به صورت کتابخانه‌ای می‌باشد که به کتابخانه‌های مختلفی رفته و در مورد موضوع مورد نظر تحقیق کرده‌ام.

۱-۱. معنای لغوی تربیت

واژه تربیت، کلمه‌ای عربی و از باب تفعیل^۱ از ریشه‌ی (ربو) به معنای زیادت و فزونی و رشد و برآمدن گرفته شده است.^۲ کاربردهای گوناگون از این ریشه همه همین معنا را دربردارد. "ربو" نفس عمیق و بلند را گویند که موجب برآمدن سینه است. "رَبْوَةٌ" یعنی سرزمین بلند و مرتفع، "رَبِیَّةٌ" نیز به همین معناست و "رَبًّا" یعنی افزون شد و نمو کرد که در اصطلاح شرع مخصوص به افزون شدن سرمایه با غیر از سود شرعی است. "أَرْبِیَّتَانِ" دو قسمت گوشت بن ران در قسمت کشاله ران را گویند که بالا می‌آید و حالت برآمدگی دارد. "أَرْبِیٌّ عَلَیْهِ" یعنی بر او اشراف و احاطه یافت. تربیت به معنی تهذیب نیز استعمال شده که به معنی زدودن خصوصیات ناپسند اخلاقی است. گویا در این استعمال، نظر بر آن بوده است که تهذیب اخلاقی، مایه فزونی مقام و منزلت معنوی است و از این حیث می‌توان تهذیب را تربیت دانست. در قرآن، مفهوم تربیت (از ریشه رب) و چندان مورد توجه قرار نگرفته است. "رَبِّیْتُ الْوَالِدَ قَرَبًا" یعنی آمده است:

۱. جمال الدین محمد بن مکرم ابن منظور، پیشین، *لسان العرب* (بیروت: دارالصادر، الطبعة الثالثة، ۱۴۱۴ هـ.ق)، ج ۱۴، ص ۳۰۴؛ «ربا الشبی، یربوا ربوا و رباء: زاد و نما» و کذا نقل من الجوهری: «ربیته تربیه و تربیته؛ ای غدوته، قال هذا لكل ما ینمی كالواد والزروع ونحوه...»

۲. احمد بن فارس ابوالحسن. *معجم مقاییس اللغة*، تحقیق و ضبط: محمد هارون عبدالسلام (مصر: شرکا مکتبه و مطبعه الحلبی، ۱۳۸۹ هـ.ق)، الطبعة الثانية، ج ۲ ص ۴۸۳.

«و قل رب فرزند را تربیت کردم و او رشد کرد. در قرآن کریم همین معنا یعنی بزرگ کردن در مفهوم رشد جسمی *أَرْحَمَهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا*» و بگو: پروردگارا، آن دو (پدر و مادر) را رحمت کن چنان که مرا در خردی پروردند.

«قَالَ أَلَمْ نُرَبِّكَ فِينَا وَلِيدًا وَلَبِثْتَ فِينَا مِنْ عُمُرِكَ سِنِينَ»^۱ (فرعون به موسی)

گفت: آیا تو را از کودکی در میان خود نپروردیم و سالیانی چند از عمرت، پیش ما نماندی؟ در سخنان امیرالمؤمنین (ع) نیز همین گونه بکار رفته است: «اذا حییت بتحیه فحی باحسن منها، واذا اسدیت الیک ید فکافئها بما یرب علیه، و الفصل مع البادی»^۲
چون تو را درودی گویند، درودی گوی از آن به، و چون به تو احسانی کنند، افزون تر از آن پاداش ده، و فضیلت او راست که نخست به کار برخاست. یا در سخنی دیگر از ایشان آمده است:

«هم والله ربوا الاسلام كما یربی الفلو مع غنائهم بایدیهم السباط و السنتهم السلاط»^۳
[در ستایش انصار فرمود:] به خدا آنان اسلام را پروراندند چنان که کره اسب از شیر گرفته را پروراندند، با توانگری و دستهای بخشنده و زبانهای برنده.

۱-۲. کلمات همگون با تربیت

الفاظی که بررسی معانی آن می‌تواند به روشن شدن معنای تربیت کمک کند عبارتند از: تعلیم (کسی را چیزی آموختن)^۴، تزکیه «پاک کردن»^۵ و تربیت «پروردن و آموختن»^۶ تعلیم و تربیت با هم به صورت مرکب نیز استعمال شایع دارد که بر حقیقت واحدی دلالت می‌کند.

۱. شعراء / ۱۸.

۲. ابوالحسن محمدبن الحسین الموسوی (الشریف الرضی)، نهج البلاغه، پیشین، حکمت: ۶۱.

۳. همان، حکمت ۴۶۵.

۴. علی اکبر دهخدا، لغت نامه دهخدا (تهران: مؤسسه دهخدا، ۱۳۵۲)، «بیاموختن و بیآگاهانیدن، آموختن و آگاهانیدن، کسی را چیزی آموختن، آموختن و تربیت و تأدیب...».

۵. همان: «پاک گردانیدن، پاک کردن، پاکیزه گردانیدن...».

۶. همان: «پروراندن، پروردن و آموختن مستعمل با الفاظ کردن و دادن...».